

**BIRINCHI XALQARO DINIY HUKUMATLAR:
DINIY SIYOSATNING GLOBAL TA'SIRI**

Xudoyberdiyev Rashid Zokir o'g'li

Toshkent davlat tibbiyot universiteti

E-mail: xudoyberdiyevrashid077@gmail.com

+99888-033-24-94

Talaba: Maxmadaliyeva Aziza Laziz qizi

Toshkent davlat tibbiyot universiteti

E-mail: lazizovnaaaaoo7@gail.com +998882220427

Annotatsiya: Ushbu maqola birinchi xalqaro diniy hukumatlar va ularning global siyosatga ta'sirini o'rganadi. Qadimgi Misr, Mesopotamiya, Eron, Rim imperiyasi va Islom xalifaligi kabi tarixiy davlatlar misolida diniy hukumatlarning shakllanishi, siyosiy hokimiyat bilan bog'liqligi va xalqaro munosabatlarga ta'siri tahlil qilinadi. Maqolada shuningdek, o'rta asrlarda Rim papaligi va Islom xalifaliklarining siyosiy va madaniy jarayonlardagi roli, zamonaviy Vatikan va Eron kabi davlatlarning diniy siyosatdagi global ta'siri ko'rib chiqilgan. Pew Research Center va boshqa ilmiy tadqiqotlar asosida dunyo mamlakatlarining 100 foizlik taqsimoti keltirilgan bo'lib, diniy siyosatning global miqyosda kuchli ta'siri va aholi yashashidagi rolini ko'rsatadi. Maqola diniy siyosat tarixini, uning siyosiy va madaniy oqibatlarini hamda bugungi kunda xalqaro munosabatlarga ta'sirini tushunishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: Diniy hukumatlar, global siyosat, tarixiy davlatlar, papalik, islom xalifaligi, siyosiy hokimiyat, xalqaro munosabatlar, diniy ta'sir.

Abstract: This article examines the first international religious governments and their influence on global politics. Using historical examples such as Ancient Egypt, Mesopotamia, Iran, the Roman Empire, and the Islamic Caliphate, it analyzes the formation of religious governments, their connection with political power, and their impact on international relations. The article also discusses the role of the Papacy in the Middle Ages and Islamic Caliphates in political and cultural processes, as well as the contemporary global influence of states like the Vatican and Iran. Based on studies by the Pew Research Center and other scholarly sources, the article presents the global distribution of states according to religious governance, illustrating the strong influence of religious politics worldwide. The study helps to understand the history of religious politics, its political and cultural consequences, and its impact on modern international relations.

Keywords: Religious governments, global politics, historical states, papacy, Islamic caliphate, political power, international relations, religious influence.

Kirish

Insoniyat tarixida din va siyosat o‘zaro chambarchas bog‘liq bo‘lgan. Diniy e‘tiqodlar nafaqat shaxsiy hayotda, balki jamiyat boshqaruvida ham asosiy rol o‘ynagan. Qadim zamonlardan boshlab ayrim hukumatlar o‘z hokimiyatini ilohiy kuch bilan mustahkamlashga intilgan. Shu tariqa birinchi diniy davlatlar vujudga kelgan. Bunday hukumatlarda diniy rahbarlar siyosiy qarorlar qabul qilishda asosiy mavqega ega bo‘lgan, qonunlar esa muqaddas kitoblarga yoki diniy aqidalarga tayanilgan. Natijada diniy siyosat xalqaro munosabatlarga ham ta‘sir ko‘rsata boshlagan, ayrim hollarda esa urushlar, ittifoqlar va diplomatik aloqalarning sababchisi bo‘lgan. Bugungi kunda ham diniy siyosat global darajada muhim o‘rin tutadi. Uning tarixiy ildizlarini o‘rganish orqali zamonaviy dunyoda diniy omillarning siyosiy jarayonlarga qanday ta‘sir ko‘rsatishini chuqurroq anglash mumkin. Shu sababli birinchi xalqaro diniy hukumatlar va ularning global siyosatdagi o‘rni tarix, madaniyat hamda siyosatning uzviy bog‘liqligini namoyon etuvchi muhim mavzulardan biridir.

Asosiy qism

Diniy hukumatlar insoniyat tarixida eng qadimgi boshqaruv shakllaridan biri bo‘lib, ularning asosiy g‘oyasi hokimiyatni ilohiy kuch bilan bog‘lashdan iborat bo‘lgan. Bunday tuzumlarga ko‘ra, davlat boshlig‘i yoki hukmdor “xudoning yerdagi vakili” deb tan olingan. Shu sababli siyosiy qarorlar diniy qonunlarga tayangan va ruhoniylar davlat boshqaruvida muhim rol o‘ynagan.

Qadimgi Sharqdagi diniy hukumatlar

Qadimgi Misrda diniy hokimiyatning eng yorqin ko‘rinishini ko‘rish mumkin. Fir‘avnlarni o‘zlarini quyosh xudosi Ra ning avlodi yoki timsoli deb e‘lon qilganlar. Shuning uchun fir‘avning buyrug‘iga qarshi chiqish xudoning irodasiga qarshi chiqish deb hisoblangan. Misr jamiyatida ibodatxonalar nafaqat diniy markaz, balki iqtisodiy va siyosiy markaz sifatida ham faoliyat yuritgan. Ruhoniylar soliqlarni yig‘ish, qurilish ishlarini boshqarish va aholini diniy tarbiyalash bilan shug‘ullanganlar. Mesopotamiya (Shumer, Bobil, Ossuriya) davlatlarida esa har bir shahar o‘z xudosi ega bo‘lgan. Masalan, Uruk shahrining himoyachisi Inanna, Bobilning esa Marduk xudosi edi. Shaharlar orasidagi urushlar ko‘pincha “xudolar o‘rtasidagi kurash” sifatida talqin qilingan. Shumer yozma yodgorliklarida podshohlar o‘z hokimiyatini xudo tomonidan “berilgan” deb yozishgan. Bu diniy asos siyosiy hokimiyatni muqaddaslashtirgan va xalqni itoatda ushlab turgan. Qadimgi Eronda esa zardushtiylik diniga asoslangan davlat boshqaruvi shakllangan. Zardushtiylikning asosiy g‘oyasi — yaxshilik va yomonlik o‘rtasidagi abadiy kurash bo‘lib, bu g‘oya Ahamoniylar va keyingi Sosoniylar davrida davlat mafkurasi sifatida qabul qilingan. Shoh “Ahura Mazda” xudosi yuzidagi vakili sifatida e‘tirof etilgan. Shu orqali diniy e‘tiqod siyosiy barqarorlik va fuqarolarning axloqiy birligiga xizmat qilgan.

Antik dunyoda diniy-siyosiy tizimlar

Qadimgi Yunoniston va Rim imperiyalarida ham din siyosat bilan chambarchas bog‘liq edi. Rim imperiyasida imperatorlar o‘zlarini “Pontifex Maximus” — ya’ni eng oliy ruhoniy deb e’lon qilishgan. Imperator kultining joriy etilishi davlatni birlashtirish vositasi bo‘lib xizmat qilgan. Biroq xristianlik paydo bo‘lgach, bu tizim o‘zgarishga uchradi. IV asrda Rim imperatori Konstantin xristianlikni qonuniy din sifatida tan oldi va bu qaror butun dunyo tarixida muhim burilish yasadi. Keyinchalik xristian cherkovi davlat hokimiyatiga teng kuchga ega bo‘lib bordi. Bu jarayon natijasida Papalik (Vatikan) — o‘zining diniy va siyosiy hokimiyatiga ega xalqaro diniy davlat shakllandi.

Islom xalifaligining shakllanishi va ta’siri

VII asrda Muhammad (s.a.v.) asos solgan Islom dini dastlab diniy jamoa sifatida boshlangan bo‘lsa-da, tez orada siyosiy hokimiyat bilan birlashgan. Payg‘ambar vafotidan so‘ng xalifalik tuzumi paydo bo‘ldi. Xalifalar diniy va siyosiy rahbar sifatida musulmon ummatini boshqarishgan. Ular Qur‘on va shariat qonunlariga asoslanib, adolatli boshqaruv tamoyillarini ilgari surganlar. Xalifalikning kengayishi natijasida Islom dini Arabiston yarimorolidan Yaqin Sharq, Shimoliy Afrika, hatto Ispaniyagacha yoyildi. Bu jarayon nafaqat diniy, balki siyosiy jihatdan ham xalqaro miqyosda katta o‘zgarishlar keltirdi. Islom dunyosi ilm-fan, falsafa, tibbiyot va san’atda markaziy o‘rin egallay boshladi. Shu tariqa diniy siyosat global madaniyatlararo almashinuvga sabab bo‘ldi.

O‘rta asr Yevropasida diniy siyosat

O‘rta asrlarda xristianlik Yevropaning asosiy mafkuraviy kuchiga aylandi. Papa va qirollar o‘rtasidagi raqobat diniy siyosatning muhim jihatlaridan biri bo‘ldi. Rim papasi ko‘plab Yevropa davlatlarining siyosiy qarorlariga aralashgan, qirollarni taxtdan tushirish yoki lavozimga tayinlash vakolatiga ega bo‘lgan. Bu davrda cherkov nafaqat diniy, balki iqtisodiy va harbiy kuchga ham ega edi. Siyosiy jihatdan eng muhim voqealardan biri — salib yurishlari bo‘lib, ular diniy da’vat ostida amalga oshirilgan, ammo aslida siyosiy va iqtisodiy manfaatlar bilan bog‘liq urushlar edi. Bu yurishlar Sharq va G‘arb o‘rtasida uzoq muddatli madaniy va siyosiy aloqalarni o‘rnatdi, lekin bir vaqtning o‘zida diniy ziddiyatlarni ham kuchaytirdi.

Zamonaviy davrdagi diniy hukumatlar

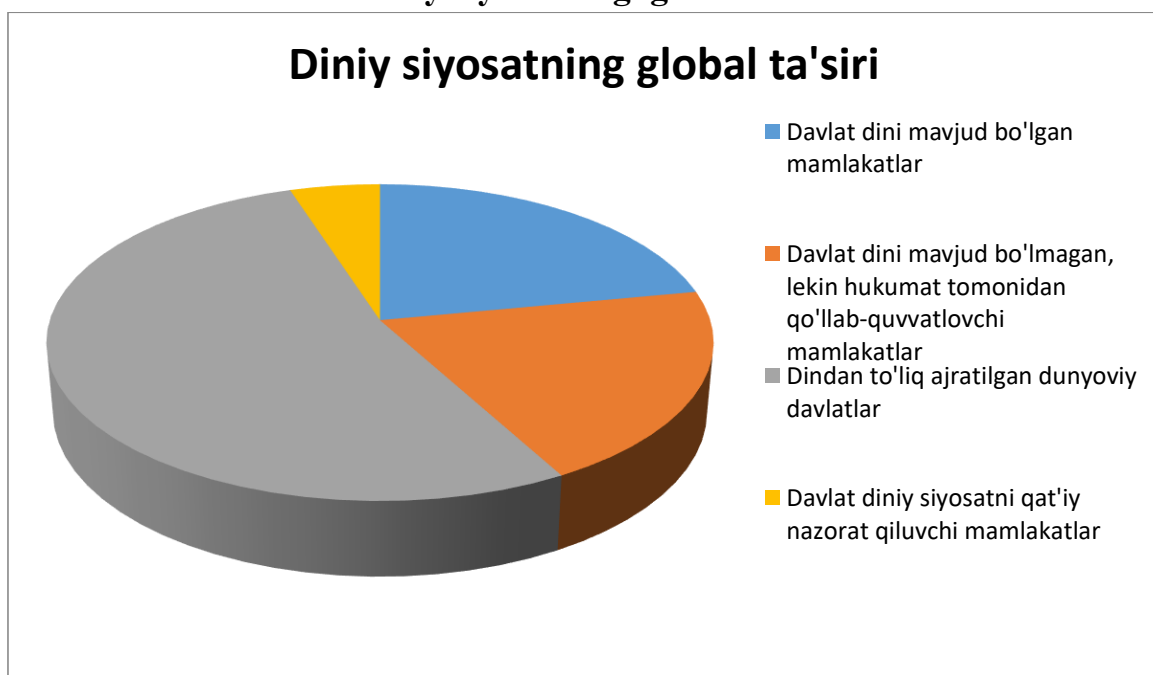
Bugungi dunyoda diniy siyosat o‘z shaklini o‘zgartirgan bo‘lsa-da, uning ta’siri saqlanib qolgan. Vatikan — butunlay diniy asosda boshqariluvchi xalqaro davlat bo‘lib, u BMT kuzatuvchisi maqomiga ega. Papalik hozir ham tinchlik, inson huquqlari, diniy bag‘rikenglik va ekologik masalalarda global siyosatga o‘z ta’sirini o‘tkazmoqda. Eron Islom Respublikasi esa zamonaviy davrda diniy siyosat asosida qurilgan davlatning eng yorqin namunasi hisoblanadi. 1979-yildagi inqilobdan so‘ng Eron boshqaruvi shariat qonunlariga tayangan holda “Islom Respublikasi” deb e’lon

qilindi. Oliy diniy rahbar siyosiy qarorlarning eng yuqori nazoratchisi sifatida faoliyat yuritadi. Bu tizim Eronni Yaqin Sharqdagi geosiyosiy markazlardan biriga aylantirdi.

Diniy siyosatning global ta'siri

Diniy siyosat xalqaro miqyosda ko'plab ijobiy va salbiy oqibatlarga sabab bo'lgan. Bir tomondan, u madaniyatlar o'rtasida bag'rikenglik, insoniy qadriyatlar va axloqiy me'yorlarni mustahkamlagan. Boshqa tomondan, diniy ziddiyatlar va ekstremistik harakatlar ayrim davrlarda global tinchlikka xavf solgan. Bugungi globallashuv sharoitida diniy siyosat davlatlararo muloqotda axloqiy mezon sifatida namoyon bo'lishi mumkin. BMT, Vatikan, Islom hamkorlik tashkiloti kabi xalqaro tuzilmalar diniy qadriyatlar asosida tinchlik, adolat va inson huquqlarini targ'ib etmoqda. Shu bilan birga, diniy siyosat dunyo mamlakatlarini bag'rikenglik, sabr-toqat va muloqot orqali birlashtirishga xizmat qilmoqda.

Diniy siyosatning global ta'siri

Xulosa

Birinchi xalqaro diniy hukumatlar insoniyat tarixida siyosat va dinning uzviy bog'liqligini namoyon qilgan. Qadimgi Misr, Mesopotamiya va Eron kabi davlatlarda diniy rahbarlar siyosiy hokimiyatni muqaddaslashtirgan, qonunlar va jamiyat tartibi diniy asosga tayangan. Shu tariqa diniy hukumatlar nafaqat ichki siyosatni boshqargan, balki xalqaro munosabatlarga ham sezilarli ta'sir ko'rsatgan. O'rta asrlarda Rim papaligi va Islom xalifalikasi orqali diniy siyosat global siyosiy jarayonlarda markaziy o'rin egallagan. Diniy mafkura urushlar, diplomatik aloqalar va madaniyatlararo muloqotning shakllanishiga katta hissa qo'shgan. Zamonaviy davrda Vatikan, Eron kabi mamlakatlar diniy siyosatning global darajadagi kuchini saqlab qolmoqda, ular tinchlik, axloqiy qadriyatlar va xalqaro muloqotga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Statistika

ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, dunyo mamlakatlarining taxminan 42 %ida diniy siyosat mavjud bo'lib, bu holat global miqyosda diniy mafkuraviy ta'sirning kuchli ekanini tasdiqlaydi. Shu bilan birga, 53 % mamlakatda din va davlat alohida faoliyat yuritadi, bu esa bag'rikenglik va dunyoviy qonuniyatlarni saqlash imkonini beradi. Xulosa qilib aytganda, birinchi diniy hukumatlar va ularning global ta'siri insoniyat siyosiy, madaniy va dini rivojlanishida asosiy rol o'ynagan. Ularning tarixiy tajribasi bugungi kunda ham diniy siyosat va xalqaro munosabatlarni tushunishda muhim manba hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Religion and the State: An International Analysis of Roles and Relationships — Scott A. Merriman. 2009. Bloomsbury Publishing+2Bloomsbury Publishing+2
2. A World Survey of Religion and the State — Jonathan Fox. 2008. LawCAT+1
3. Religion and the State: A Comparative Sociology — Jack Barbalet, Adam Possamai, Bryan S. Turner (eds.). 2011. OAPEN Library
4. Religion and the State: The Muslim Approach to Politics — L. Carl Brown. 2000. LawCAT
5. Religion and the Secular State: Selected Bibliography — (kompilatsiya). 2014. classic.iclrs.org+1